

مدیریت و فرماندهی در اغتشاشات

محمد بلخی^۱

چکیده

پژوهش حاضر باهدف مدیریت و فرماندهی در اغتشاشات انجام شده است نویسنده به منظور رسیدن به هدف از نظر قرآن کریم، پیامبر اکرم(ص)، نهج البلاغه و مقام معظم رهبری و اندیشمندان اسلامی، صاحب نظر و پایان نامه های موجود در کتابخانه دانشگاه جامع و افسری مورد بررسی و تعریف های اساس از مدیریت، فرماندهی، اغتشاش، ویژگی فرمانده از نظر اسلام و علل به وجود آمدن اغتشاش در جامعه و ارائه الگوی مدیریت اغتشاش مورد کنکاش قرار داده است و نوع تحقیق کاربردی و روش کتابخانه ای می باشد

واژگان کلیدی

فرمانده، مدیریت، اغتشاش

---

۱. مربی دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین ع، تهران، ایران، ۲۰۰۵bailki@gmail.com

اغتشاشات ابتدا در حجم کوچکی آغاز می‌گردد و دلایل متعددی دارد. مشکلات سیاسی، اقتصادی و اختلافات مذهبی، نژادی، تحریک عصبی و ... می‌تواند زمینه بروز یک اغتشاش باشد. مراحل تشدید اغتشاش بسیار حائز اهمیت است زیرا در صورت عدم به موقع کنترل اغتشاشگران به اموال عمومی و خصوصی مردم خسارت‌های زیادی وارد می‌شود، اولین اقدام برای شکل‌گیری اغتشاش که مراحل بعدی را به وجود می‌آورد درگیری‌های لفظی و فیزیکی افراد با یکدیگر و یا با مأمورین بوده که در این حالت افراد حالت تهاجمی گرفته و به سمت مأمورینی که جهت در دست گرفتن اوضاع وارد عمل شدند سنگ و یا هر شیء دیگری را پرتاب می‌کنند، اغتشاشگران سپس به افراد و خودروهایی که با آن‌ها هماهنگ نیستند حمله نموده و اقدام به شکستن شیشه‌ها و تخریب اموال عمومی و خصوصی می‌کنند، در این مرحله اغتشاشگران به اوج عمل خود رسیده و اقدام به بستن خیابان‌ها و معابر و استفاده از حریق جهت مقابله با نیروهای ضد اغتشاشات می‌نمایند، همچنین ممکن است اغتشاشگران به سمت مأمورین تیراندازی هم کنند. در وضعیت فوق مأمورین بایستی درنهایت سرعت و دقت وارد عمل شده و آرامش را برقرار سازند، این مأمورین قبلاً از بین زبده‌ترین افراد انتخاب گردیده و آموزش‌های لازم که شامل توجیه عملیات، شناخت وضعیت‌ها و موقعیت‌ها، استفاده از ابزار ضد اغتشاشات و ... را دیده‌اند. نیروهای فوق پس از کسب مجوز لازم از رده‌های ذیصلاح ابتدا به ابزار موردنیاز تجهیز می‌شوند.

بیان مسئله

موضوع ناآرامی و اغتشاشات شهری و به تبع آن نحوه کنترل این پدیده، ازجمله مسائلی است که در پی تغییرات سیاسی اجتماعی پس از جنگ تحمیلی و به‌ویژه با بروز حوادثی مثل ناآرامی‌های شهری در مشهد، گنبد و شیراز ... برای مسئولان نظام جمهوری اسلامی ایران اهمیت خاصی پیدا کرد و از آن‌پس تلاش‌هایی از سوی نظام برای تقویت سیستم‌های امنیتی و انتظامی کشور به‌عنوان منابع کنترل اجتماعی پدیده ناآرامی و اغتشاشات شهری صورت گرفت و وقوع حوادث مشابه بعدی به اهمیت

این موضوع افزود. بعد از حادثه کوی دانشگاه تهران در ۱۸ تیر ۱۳۷۸ و ناآرامی‌های خرداد ۱۳۸۲ تهران، ناآرامی‌های بعد از انتخابات ریاست‌جمهوری ۱۳۸۸ برخی مواقع این عوامل چنان جدی بوده که منافع حیاتی دولت را دچار تهدید و به‌طور جدی سیستم امنیتی و سیاسی کشور را به چالش کشید. لذا با توجه به مطالب ذکر شده و دغدغه که وجود دارد که از فتنه‌های گذشته درس بگیریم و در آینده با به وجود آمدن ناآرامی چگونه آن را مدیریت و کنترل نمایم لذا با توجه به مطالب بالا که سؤال اصلی از آن نشأت می‌گیرد که نقش مدیریت و فرماندهی در اغتشاش چگونه باشد که کمترین آسیب‌پذیری را برای نظام داشته باشد و بیشترین جذب را برای انقلاب به ارمغان آورد.

اهمیت و ضرورت

با توجه به استراتژی حضرت امام^(ره) که می‌فرماید: مسئولان ما باید بدانند که انقلاب ما محدود به ایران نسبت، انقلاب مردم ایران نقطه شروع انقلاب بزرگ جهان اسلام به پرچم‌داری حضرت حجت^(عج) است که خداوند بر همه مسلمانان و جهانیان منت نهاد و ظهور و فرجش را در عصر حاضر قرار دهد (کالبدشکافی فرهنگی فتنه ۸۸). لذا با توجه به این بیانات گوه‌ربار حضرت امام^(ره) که تکلیف را برای همه ما روشن فرمودند و از طرفی دشمنان اسلام چون منافع آن‌ها به خطر می‌افتد برای ایران برنامه‌ها گوناگون از جمله ترور، خرابکاری، جنگ روانی، فتنه و غیره را اندازی و حمایت مالی و بزرگ نمای رسانه‌ای در سطح جهان و داخل کشور انجام داده‌اند با توجه به مطالب اشاره‌شده موارد ذیل با اجرای این تحقیق محاسن زیر نصیب سپاه و دانشگاه افسری خواهد شد.

۱. طراحی یک سیستم هماهنگ (جنگ روانی، سناریوهای مختلف) جهت آمادگی مقابله با هرگونه اغتشاش

۲. تعریف جامع و اصولی از اغتشاش (وحدت رویه)

۳. برنامه‌ریزی و آمادگی لازم، روحی روانی در نیروها قبل از هرگونه تحرک در سطح جامعه

۴. ارائه راه‌کار مناسب جهت شناختن برنامه‌های دشمن در سطح جامعه

روش‌شناسی تحقیق

این تحقیق از حیث نوع، کاربردی است؛ و از روش توصیفی، تحلیلی، است. چون پاسخ به مسئله مربوط به زمان حال می‌گردد، لذا از این روش استفاده می‌کنیم. در اینجا ما شرایط فعلی را مورد بررسی قرار می‌دهیم تا مسائل جاری را در پرتو آن روشن سازیم و در پی آنیم که با گردآوری داده‌های کامل‌تر و مناسب‌تر درباره‌ی شرایط فعلی، به شناخت کامل‌تری از وضعیت در زمان حال برسیم. در خصوص دستیابی به حقایق مدیریت و فرماندهی در اغتشاشات و بررسی عوامل و تبیین موضوع، با روش توصیفی - تحلیلی انجام می‌شود و برای احصاء عوامل مؤثر و تأثیر آن در اغتشاشات از روش پیمایشی استفاده می‌شود؛ و همچنین ابزار گردآوری فیش‌برداری و شبکه اطلاع‌رسانی اینترنت و تجربه محقق انجام گرفته است.

پیشینه تحقیق

در بررسی‌های به‌عمل‌آمده مشخص گردید که تحقیقات اندکی در خصوص مدیریت و فرماندهی در اغتشاشات صورت گرفته که در سطور زیر برخی از آن پژوهش‌ها که نزدیک به تحقیق حاضر است مرور می‌شود:

۱. احمدی، بهروز (۱۳۷۸) پژوهشی تحت عنوان عملکرد نیروی انتظامی در اغتشاشات شهری مقایسه مشهد و قزوین و اسلام‌شهر انجام داده است
۲. اسلامی، سید مجتبی (۱۳۸۳) پژوهشی تحت عنوان بررسی اثربخشی عملیات روانی مورد استفاده پلیس در کنترل اغتشاش انجام داده است
۳. پور امامی، لطف‌الله (۱۳۸۵) پژوهشی تحت عنوان بررسی شیوه‌های پیشگیری از اغتشاشات در شهر تهران با تأکید بر مهار گروه‌های سیاسی و معاند، مخالف بحران‌ساز پرداخته است
۴. خردمندی نیا، علی (۱۳۸۶) پژوهشی تحت عنوان بررسی عوامل مؤثر بر روحیه کارکنان پلیس ضد اغتشاش تهران بزرگ انجام داده است
۵. رستمی سخا، محمد (۱۳۸۷) پژوهشی تحت عنوان بررسی آمادگی یگان‌های ضد اغتشاش در کنترل ناآرامی‌های شهر تهران پرداخته است

۶. ریوندی، محمد (۱۳۸۷) پژوهشی تحت عنوان بررسی عملکرد گردان‌های عاشورای تهران بزرگ در کنترل اغتشاشات انتخاباتی دهم ریاست جمهوری و ارائه راهکار و ارتقای عملکرد انجام داده است

۷. محرابی، رضا (۱۳۸۷) پژوهشی تحت عنوان بررسی بروز اغتشاشات در شهر همدان با تأکید بر آسیب‌شناسی اجتماعی، امنیتی و نقش سپاه انصارالحسین در جلوگیری و کنترل آن پرداخته که ۹۹٪ تأیید شده که در بروز اغتشاش، سیاسی ۹۲٪، فرهنگی ۹۰٪، اقتصادی ۸۷٪، امنیتی ۸۵٪ و اجتماعی ۸۱٪ در شکل‌گیری نارضایتی اغتشاش در شهر همدان مؤثر است

۸. مدملیل، عبدالله (۱۳۸۷) پژوهشی تحت عنوان عوامل مؤثر بر اغتشاشات داخلی با تأکید بر حوادث ۱۳۸۴ اهواز انجام داده است که تأثیر عوامل سیاسی، اجتماعی، امنیتی، فرهنگی، اقتصادی در بروز شکل‌گیری ناآرامی‌های سال ۸۴ اهواز ارتباط مستقیم وجود دارد

۹. کلهر، محمدابراهیم (۱۳۹۰) پژوهشی تحت عنوان بررسی الگوی عملیاتی گردان‌های امام علی(ع) در مقابله با اغتشاشات داخلی با تأکید بر شهر تهران انجام داده است

تعریف مفاهیم کلیدی

۱. مدیریت: در لغت به معنی «اداره کردن یک سازمان» و در مفهوم هدایت کردن، یا به مجموعه از آگاهی‌های شکل گرفته که به وسیله آن‌ها فرد با ایجاد هماهنگی در سازمان، بازدهی آن را افزایش می‌دهد و یا ایجاد توازن بین منابع و فعالیت‌های مختلف حال و آینده سازمان.

پس مدیریت: فرایند به کارگیری مؤثر و کارآمد منابع مادی و انسانی در برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، بسیج منابع و امکانات، هدایت و کنترل است که برای دستیابی به اهداف سازمانی و بر اساس نظام ارزشی موردقبول، صورت می‌گیرد.

۲. فرمانده: به مجموعه اختیاراتی گفته می‌شود که به طور قانونی به فرد داده شده تا در مسندی قرار گیرد و مأموریت سازمانش را تحقق بخشد. بنابراین فرمانده متناسب با آن اختیارات، مسئولیت دارد و پاسخگو نیز می‌باشد. معمولاً در حوزه فرماندهی

موضوعی تحت عنوان منش فرماندهی مورد توجه قرار می‌گیرد که بیشتر به شخصیت، عادات و خلیات شخص فرمانده توجه دارد. (آئین‌نامه انضباطی)

فرماندهی عبارت است از اختیاراتی واگذاری (زمان، نیروی انسانی، امکانات) به یک فرد در خدمت در راستای طرح‌ریزی، هدایت و کنترل عملیات به منظور اجرای مأموریت. (خان احمدی، ۱۳۸۵: ۳)

۳. اغتشاش: اقدام شدید و عملی دو نفر به بالا به منظور برهم زدن آرامش عمومی به خاطر نیل به مقصود مشترک و اجرای تعهد بخصوصی که در این مورد به طور دسته‌جمعی علیه هرگونه مخالفت و ممانعت، مقاومت و تمرد می‌نمایند (جدی، ۱۳۸۶: ۷۴)

مبانی نظری

خداوند در قرآن کریم بر اساس سوره‌های بقره آیه ۱۷۳ و انعام آیه ۱۴۵ و نحل آیه ۱۱۵ درباره اهل بغی و آشوبگران و اغتشاش‌گرانی که جامعه مدنی و قانون را نادیده می‌گیرند و می‌کوشند تا تابه هنجاری و ضد قانون‌گرایی را در جامعه نهادینه کنند، رفتاری بسیار سخت را در پیش گرفته است. بر اساس این رویه فوق‌العاده و خاص خداوند اموری را که برای دیگران حلال است بر ایشان حرام می‌کند.

زیرا از نظر اسلام کسانی که اهل بغی می‌شوند، از دایره اسلام و قوانین آن بیرون می‌روند و شهروندی امت از آنان سلب می‌شود و اموری که به سبب همین شهروندی و اسلام برای آنان مجاز و مباح بود، حرام می‌شود (مائدة آیه ۵۴) و به طور مثال پیامبر اکرم (ص) دستور قتل ۸ تن از قبیله «عربنه» را به دلیل اغتشاش و قتل و غارت صادر کرد؛ جریان از این قرار بود که آنان به حضور پیامبر آمده، به ظاهر مسلمان شدند اما در مدینه که بودند بیمار شدند، پیامبر آنان را به ناحیه «ذی‌الجدر» نزدیک کوه «عیروت» نزد شبان و شتران خود فرستاد؛ اما آنان مرتد شده، یسار مولی پیغمبر را کشتند و ۱۵ شتر از شتران آن حضرت را به سرقت بردند. پیامبر کرز بن جابر فهری با تعدادی از سربازان را به دنبال آنان فرستاد و این آیه در حق آنان نازل شد: «إِذَا جَازَأَ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ... أَنْ يُقَاتِلُوا وَ يُصَلِّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ» (مائدة: ۳۳) و پیامبر بر اساس این آیه، دستور قتل، قطع دست‌وپا و به دار آویختن آنان را صادر نمود. (المبسوط، ج ۸، ص ۴۷؛

التبیان، ج ۳، ص ۵۰۵).

اما آنچه در آشوب‌ها و اغتشاشات داخلی زمان حکومت حضرت علی(ع) توسط سه گروه، ناکشین (پیمان‌شکنانی)، قاسطین، گروه مارقین پدید آوردند باعث فقدان امنیت و آرامش و آسایش مردم شدند. جامعه‌ای که در آتش آشوب و اغتشاش می‌سوزد نه تنها گرفتار بی‌قانونی و نابودی عناصر جامعه مدنی و مدنیت است بلکه مهم‌ترین عنصر سعادت و خوشبختی فردی و جمعی یعنی امنیت و آرامش را از دست می‌دهد و اضطراب و نگرانی و تشویق دائمی، آن را در برمی‌گیرد.

ویژگی‌های فرمانده در اسلام

۱. ایمان به هدف: خداوند در قرآن مجید درباره پیامبر اسلام(ص) می‌فرماید: پیامبر(ص) قبل از هرکس به چیزی که از سوی خدا بر او نازل شده ایمان آورده و مؤمنان نیز ایمان آورده‌اند. (سوره بقره، آیه ۲۸۵)

۲. قدرت و توانایی علمی جسمی: «إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ» همانا خداوند او را بر شما برگزیده و بر علم و قدرت جسمانی او افزود (بقره، آیه ۲۴۷)

۳. امانت‌داری و راست‌گویی: طبق آیه ۲۶ سوره قصص: «يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ» طبق این آیه به دو اصل «قوت و امانت» تأکید می‌کند

۴. صداقت و راستی: امام صادق(ع) می‌فرماید: خداوند هیچ پیامبری را مبعوث نکرد، مگر اینکه راست‌گویی و ادای امانت به نیکوکار و بدکار در برنامه تعلیمات او بود. (سفینه البحار؛ ج ۱: ۴۱)

۵. سعه‌صدر: طبق آیه ۳۵ سوره طه حضرت موسی وقتی از جانب خداوند مأموریت رهبری بنی‌اسرائیل و درگیری با فرعون را دریافت کرد نخستین چیزی که از خداوند برای انجام مأموریت درخواست کرد سعه‌صدر بوده است «قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي»

۶. شجاعت و قاطعیت: حضرت علی(ع) در اوصاف فرمانده نمونه به مالک اشتر می‌فرماید: آدم‌های ترسو را در مشورت داخل نکن که تو را در انجام دادن کارها ناتوان می‌سازند. (نهج‌البلاغه فرمان ۵۳)

ویژگی‌های فرمانده از نظر حضرت علی(ع) که در نهج‌البلاغه به مالک اشتر سفارش می‌کند عبارت است از:

۱. از همه آن‌ها نزد تو نسبت به خدا و پیامبر و امام خیرخواه‌تر باشد و نسبت به تمام ارزش‌های اسلامی پای بند باشد
۲. از همه آن‌ها پاک دامن تر باشد
۳. از همه عاقل تر و هوشیارتر باشد
۴. از کسانی باشد که دیرخشم بیابد
۵. به موقع، عذر پذیر باشد
۶. نسبت به مستضعفان رئوف و مهربان باشد
۷. در مقابل زورمندان مستکبر، قوی و پر قدرت و انعطاف‌ناپذیر باشد
۸. از کسانی باشد که حوادث و مشکل، او را از جا به درنبرد
۹. ضعف و زبونی، او را به‌زانو درنیارد
۱۰. از خانواده‌های اصیل، نجیب، باشخصیت، مؤمن، صالح، خوش سابقه، شجاع و سخاوتمند باشد.

تاریخچه اغتشاش

با توجه به مدارک موجود، واژه شورش که مقدمه ایجاد جنگ داخلی است از کشور مصر باستان ناشی شده و این پدیده در سال ۱۹۶۲ قبل از میلاد مسیح یکی از پادشاهان مصر بنام «آمنم‌هات اول» رخ داده است در میان آثار به‌جامانده از مصر باستان (دوران پادشاهی خاسخم، یکی از پادشاهان قدرتمند مصر) ظرفی وجود دارد که بر روی آن‌ها نوشته شده است: «سال جنگ دشمنان شمالی» و همچنین هردوت می‌گوید آپریس (پادشاه مصر باستان) وقتی که شنید شورش در حال شکل‌گیری است و ممکن است تبدیل به جنگ داخلی شود سریعاً دستور داد عامل تحریک را که یک ژنرال بوده گوش و بینی او را قطع نمایند. (مهری، عباس، ۱۳۸۵: ۱۸ و ۱۷)

اما به گوشه‌ای از اغتشاش‌های به وجود آمده در کشور، بعد از پیروزی و به‌خصوص بعد از جنگ تحمیلی عبارت است از:

۱. باقرآباد شهرری مورخ ۷۰/۵/۶ انگیزه آن ساخت و سازهای غیرمجاز بوده
۲. زنجان مورخ ۷۰/۵/۲۳ ساخت و سازهای غیرمجاز و تخریب ساختمان‌ها
۳. استان مرکزی، اراک ۷۱/۲/۳ تصادف منجر به فوت پسرپچه توسط کامیون
۴. مشهد ۷۱/۳/۹ اعتراض عده‌ای از عملکرد شهرداری مشهد
۵. مازندران، قائم‌شهر ۷۳/۵/۳۱ به انگیزه. احد سد معبر شهرداری در رابطه با جمع‌آوری دست‌فروشان
۶. خوزستان، ماهشهر ۷۰/۱۲/۱۰ به انگیزه گران‌فروشی
۷. خوزستان، رامهرمز ۷۰/۱۲/۲۴ به انگیزه گران‌فروشی
۸. خوزستان، شوش ۷۱/۱۲/۲۶ اعتراض کارگران برای کسری پرداخت‌های و مسائل رفاهی
۹. اصفهان، نجف‌آباد ۷۳/۴/۱۲ اعتراض مردم به تعویض امام جماعت مسجد جامع نجف‌آباد و تبعید وی از شهرستان
۱۰. زنجان، قزوین ۷۳/۵/۱۲ رد لایحه استان شدن قزوین در مجلس شورای اسلامی
۱۱. آذربایجان شرقی، تبریز ۷۳/۵/۱۸ اعتراض تماشاچیان فوتبال به وقت اضافه
۱۲. تهران، اسلام‌شهر ۷۴/۱/۱۵ اعتراض مردم به اضافه شدن کرایه وسایل نقلیه
۱۳. تهران حادثه، کوی دانشگاه تهران ۸۷/۴/۱۸
۱۴. ناآرامی‌های خرداد ۱۳۸۲
۱۵. ناآرامی‌های بعد از انتخابات ریاست‌جمهوری ۱۳۸۸

انواع اغتشاش

با توجه به بروز اغتشاش و ناآرامی عوامل و جمعیت تشکیل‌دهنده اغتشاش و اهدافی که دنبال می‌کند، اغتشاشات را به گونه‌های مختلف تقسیم‌بندی می‌نماید که به‌طور مختصر به پاره‌ای از آن‌ها می‌پردازیم

۱. اغتشاش شهری

این گونه اغتشاش در سطح شهر و محلات آن به خاطر اعتراض به یک موضوع با ازدحام بخشی از ساکنین و یا شهروندان شکل می‌گیرد، بروز اغتشاش به علل انگیزه‌های

مختلف بستگی دارد و ساده‌ترین مشکل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و.... امکان بروز اغتشاش را ممکن می‌سازد.

وقوع چندین مورد اغتشاش در شهرهای مختلف کشور از جمله اراک، قزوین، شیراز، مشهد، اسلامشهر از نمونه‌های بارز این نوع اغتشاش است. (افشار، ۱۳۸۴: ۴۰)

۲. اغتشاش کارگری

این نمونه اغتشاشات در نواحی صنفی، کارگری صورت می‌گیرد معمولاً در ابتدا به صورت اعتصاب و بیان خواسته‌های (مشروع و نامشروع) در ناحیه صنفی و یا در منطقه وسیعی از یک کشور (همانند خطوط حمل نقل شهری) آغاز می‌گردد و در صورت مداخله کارگران مخالف اعتصاب و یا نیروهای پلیس به زدوخورد و اغتشاش می‌انجامد و این نوع اغتشاش معمولاً انگیزه‌های اقتصادی بیشترین زمینه ظهور آن را تشکیل می‌دهد. (افشار، ۱۳۸۴: ۴۰)

۳. اغتشاش دانشجویی

اغتشاشاتی که در محوطه مدارس و دانشگاه اتفاق می‌افتد معمولاً با اشغال و غارت ساختمان‌ها و به منظور از کار انداختن فعالیت‌های مؤسسه و سیستم آموزشی شکل می‌گیرد و ممکن است در این نوع اغتشاش کلاس‌ها درس تعطیل و مدارک سوزانده شود. (افشار، ۱۳۸۴: ۴۰) اما آقای جدی اغتشاش را به دودسته، سازمان‌یافته و غیرسازمان‌یافته تقسیم می‌نماید.

● اغتشاش سازمان‌یافته

- ✓ اغتشاش توسط گروه‌های سازمان‌یافته با اهداف خاص و از پیش تعیین‌شده با هدایت گروه‌های سیاسی
- ✓ وجود سلسله‌مراتب سازمانی و رهبری در اغتشاشات
- ✓ بیان برخی از خواسته‌های گروه‌های سیاسی توسط معترضین
- ✓ خواسته‌های سیاسی قابل پیش‌بینی در جریان اعتراضات

- ✓ هدایت اعتراضات توسط افراد آموزش دیده و حرفه‌ای
- ✓ به کارگیری منابع موجود احزاب سیاسی توسط معترضین
- ✓ پشتیبانی‌ها و حمایت‌های بیگانگان و هجمه سنگین تبلیغاتی توسط معترضین

● اغتشاشات غیر سازمان یافته

- ✓ فاقد طرحی پیش‌بینی شده در شکل‌گیری آن می‌باشد
- ✓ دارای سلسله‌مراتب و رهبری نمی‌باشد
- ✓ عمدتاً دارای خواسته‌های صنفی بوده و در مجاری قدرت عمل نمی‌کند
- ✓ عکس‌العمل معترضین تنها ناشی از نارضایتی‌های موجود بوده و از آموزش خاصی در این زمینه بهره نمی‌گیرند.
- ✓ معمولاً کوتاه‌مدت می‌باشد (جدی، ۱۳۸۶، ۷۴، ۷۵)

ویژگی اغتشاش

وجود جمعیت ناراضی، فاقد رفتار عقلانی. دارای محرکین آموزش دیده. دارای اهداف مشترک و به طور عمده غیرقانونی. وجود حالت پرخاشگری، عصیان در افراد. تعرض برعلیه اماکن، خودروها، فروشگاه‌ها، غارت و تخریب (سلیمانی، ۱۳۸۲: ۱۱، ۱۲)

مفهوم اغتشاش

اصطلاحات اغتشاش، ناآرامی، شورش، بلوا، آشوب، رفتار جمعی، رفتار جمعی اعتراض آمیز، هیجان جمعی، طغیان خشونت آمیز، جنبش، رفتار توده‌ای و طغیان‌های جمعی، همه واژه‌های متعدد و متنوعی هستند که در ادبیات پدیده اغتشاشات فراوان به چشم می‌خورند و نویسندگان نیز آن‌ها را با مقاصد مختلف به کار می‌برند.

اصطلاح اغتشاش را می‌توان طبق تعریف فرهنگ لغت عمید (۱۳۶۲)، عبارت از پیدا شدن غل و غش و آلودگی در کسی یا چیزی، در هم و بر هم شدن، آشفتگی و شورش دانست. در نوشتاری از کمیسیون تربیت و استانداردهای افسران پلیس کالیفرنیا ارائه شده است که از آن جمله می‌توان ۲ فهرست نسبتاً بلندی از مصادیق رفتار جماعت به تظاهرات، هرج و مرج، راهپیمایی، اعتصاب‌های صنفی و تجمع‌های اعتراض آمیز

در زمینه‌های اجتماعی (مثل محیط‌زیست و حقوق بشر) اشاره کرد. نیل اسملسر (۱۳۸۰) بر این نکته تأکید دارد که در ادبیات این حوزه هنوز نام موردتوافقی برای اطلاق پدیده موردبررسی به تثبیت نرسیده است. وی با اشاره به تلاش سایر مصنفان این حوزه برای ارائه واژه‌هایی مثل جنبش اجتماعی یا طغیان جمعی و احتمال قرابت این دو واژه به مفهوم پدیده‌ای که خود آن را رفتار جمعی می‌نامد، به تعریف این اصطلاح می‌پردازد.

طبق تعریف وی، طغیان جمعی اشاره به هراس‌ها، هیجانات جمعی و طغیان‌های خصومت‌آمیزی دارد که اغلب (ولی نه همیشه) انفجار آمیزند و جنبش‌های اجتماعی به تلاش‌های جمعی برای جرح و تعدیل در هنجارها و ارزش‌ها اشاره خواهد داشت که اغلب (ولی نه همیشه) در زمان‌های طولانی‌تر صورت می‌گیرد.

اما مفهوم اغتشاش از نظر مهری و همکاران عبارت است از:

۱. عبارت است بروز عدم آرامش در جامعه که به صورت تظاهر و طغیان است. (مهری، عباس، ۱۳۸۵: ۲۶)

۲. اقدام شدید تعدادی از افراد به منظور برهم زدن آرامش عمومی و به خاطر نیل به مقصود مشترک.

۳. هرگونه عمل مغایر قانون جاری کشور باشد و نظم و امنیت جامعه را برهم زده و یا مختل کند. بر این اساس اصطلاح اغتشاش زمانی به کار برده می‌شود که شروط زیر احراز شود:

- وجود دو نفر یا بیشتر
  - اجتماع به منظور ایجاد بلوا، اختلال در نظم و آرامش داخلی یا خارجی
  - اقدام به تظاهرات و عملیات (معاونت آموزش ناجا، ۱۳۷۷)
- اغتشاش از نظر آقای سلیمانی: هرگونه اقدام شدید تعداد یا گروهی از جمعیت ناراضی و فاقد رفتار عقلانی، که به وسیله‌ی افراد خاص تحریک گردیده و مبادرت به برهم زدن نظم و آرامش عمومی به منظور رسیدن به اهدافی در مغایرت با قوانین جاری کشور نمایند. (سلیمانی، ۱۳۸۶)
- ✓ بروز عدم آرامش در جامعه که به صورت تظاهر و طغیان درآید (کاظمی، ۱۳۵۳: ۵۰)

✓ پس می‌توان نتیجه گرفت که اغتشاش عبارت است از اقدام شدید و عملی گروهی (بیش از دو نفر) به منظور برهم زدن نظم اجتماعی و آرامش عمومی برای دستیابی به هدف مشترک.

علل اغتشاش

علل اغتشاش ممکن است از علت‌های مختلفی به وجود آمده باشد. نارضایتی سیاسی، مشکلات اقتصادی و احساس نابرابری در توزیع عادلانه امکانات، نفوذ خارجی، پیامدهای ناشی از حوادث غیرمترقبه طبیعی (زلزله و برف و...) و یا شهری (تصادفات منجر به فوت، تخریب ساختمان‌ها غیرمجاز و ....) یک اغتشاش شهری ممکن است تنها از یک علت به وجود آمده باشد و یا اینکه ترکیبی از علت‌ها باشد.

۱. نارضایتی سیاسی

نارضایتی سیاسی می‌تواند یکی از علل به وجود آمدن اغتشاشات شهری محسوب گردد. وجود گروه‌های سیاسی و عناصر ذی‌نفوذ در مردم که مخالف نظام حاکم هستند و گاهی اوقات برای ابراز مخالف و خودنمای و به دست آوردن قدرت دست به برپایی تظاهرات و باعث برهم زدن نظم جامعه می‌شوند.

۲. مسائل اقتصادی

نابرابری و وجود تبعیض در استفاده از امکانات رفاهی، نابرابری درآمدهای که سبب فقر و تنگدستی در قشر عظیمی از جامعه می‌شود و همچنین عدم پرداخت حقوق واقعی کارگران و افراد زحمت‌کش، در جامعه باعث اغتشاش داخلی می‌شود.

۳. مسائل اجتماعی و فرهنگی

مسائل مختلف اجتماعی و فرهنگی می‌تواند در صورت عدم اقدام به‌موقع و مناسب مسئولین ذی‌ربط، به یک اغتشاش شهری منجر گردد. نمونه زیر می‌تواند به‌عنوان مثال مدنظر قرار گیرد. حوادث مختلف شهری، تصادفات منجر به فوت، مواد مخدر و کالا

قاچاق، تخریب ساختمان‌های غیرمجاز، اعتصاب رانندگان درون‌شهری و برون‌شهری و غیره می‌تواند باعث زمینه یک اغتشاش شود.

۴. عوامل فرهنگی مذهبی

دشمن بعدازاینکه در جنگ‌های سخت (جنگ تحمیلی) و ترور مردم توسط منافقین و دیگر اقدامات دیگر موفق نشد روی به تهاجم فرهنگی دست زد ازجمله اقداماتی مانند: ۱. ترویج بی‌بندوباری در جوانان ۲. ترویج ماهواره ۳. مدگرایی در جوانان ۴. اختلاف بین شیعه و سنی ۵. شیطان‌پرستی و دیگر کارهای دیگر همه این‌ها برای این است که فرهنگ مردم را هدف قرار داده است تا بتواند در داخل کشور ما انقلاب رنگی ایجاد نماید و به هدف خودش برسد

۵. عوامل طبیعی

آتش‌سوزی، زلزله، سیل، طوفان و برف غیره

۶. عوامل نظامی

مثل جنگ ایران و عراق، جنگ ویتنام،

✓ اما آقای عبدالله مدملیل در پایان‌نامه (۱۳۹۰) علل اغتشاش را این‌گونه تقسیم‌بندی کرده:

۱. مسائل اجتماعی (اختلافات مذهبی، اختلافات نژادی و غیره)
۲. علل اقتصادی (نابرابری، تبعیض در استفاده امکانات رفاهی)
۳. بروز بلال‌های طبیعی و غیرطبیعی: شرایطی که پس از وقوع بلال‌های، آتش‌سوزی، زلزله، آتش‌فشان، سیل، طوفان و غیره بر جامعه بالا دید حاکم می‌شود و به‌واسطه کمبود مواد غذایی، پوشاک مسکن و انجام اعمال خلاف توسط عناصر بزهکار، ترس و وحشتی بر مردم حاکم می‌شود که اغتشاشات داخلی بروز می‌نماید (کنترل اجتماعات، ۱۳۷: ۱۲)

۴. علل سیاسی و امنیتی

۵. فرهنگی

۶. فقدان یا ضعف حکومت قانونی

۷. عوامل روانی

۸. رشد احساسات ناسیونالیست

۹. قوم‌گرایی (۵۴، ۶۶)

✓ عوامل مؤثر در پیدایش اغتشاش از نظر محمدابراهیم کلهر در سال ۱۳۹۰:

۱. نارضایتی سیاسی

۲. مسائل اقتصادی

۳. مسائل فرهنگی، اجتماعی

۴. مسائل جغرافیایی

۵. گروه‌های قومی

۶. مسائل احزاب و گروه‌های سیاسی

۷. نفوذ خارجی

۸. عامل فن‌آوری ارتباطات

۹. صاحبان قدرت اقتصادی

۱۰. علل روانی (۱۳، ۲۰)

اقدامات در مقابله با اغتشاش

در زمانی که مأموریت مقابله با یک اغتشاش شهری به نیروهای سپاه واگذار می‌گردد، فرمانده نیروی ضد اغتشاش با توجه به مسائل زیر باید بهترین نوع عمل را انتخاب کند:

۱. شدت اغتشاش

۲. مکان اغتشاش

۳. آخرین وضعیت نیروهای مقابله‌کننده پیشین

فرمانده نیروی ضد اغتشاش در طول یک عملیات به‌طور مداوم سه مسئولیت عمده

را باید به مرحله اجرا درآورد.

۱. جداسازی

۲. قرق کردن منطقه

۳. برقراری تأمین و حفاظت از هدف‌های احتمالی و اعمال کنترل

جداسازی نخستین اقدامی که فرمانده توسط نیروهای تحت امر خودش باید انجام دهد جداسازی منطقه اغتشاش می‌باشد با توجه به شدت اغتشاش و زمان ابلاغ مأموریت باعث شود که جداسازی به‌طور کامل انجام نشود لذا هدف از جداسازی و قرق منطقه عبارت است از:

- ✓ جلوگیری از گسترش بی‌نظمی به مناطق آرام
- ✓ ممانعت از فرار اغتشاشگران و افرادی که در گسترش دخیل بوده‌اند
- ✓ تسریع در امر پراکنده ساختن افرادی که در منطقه درگیری نقش ندارند (تماشاچیان)
- ✓ ممانعت از ورود افراد غیرمجاز به داخل منطقه اغتشاش

برای جداسازی منطقه آشوب‌زده از روش‌های مختلفی از جمله:

۱. سد و موانع
۲. گشت‌زنی در منطقه
۳. استفاده از پست‌های ایست و بازرسی
۴. کنترل خدمات عمومی (قطع آب، برق چراغ‌های خیابانی، گاز و ....)

● برقراری تأمین و حفاظت از هدف‌های احتمالی و اعمال کنترل

هدف احتمالی اغتشاش‌گران ۱. مراکز دولتی، ساختمان‌های انتظامی، نظامی، پایگاه‌های بسیج و غیره ۲. اماکن اقتصادی: پمپ‌بنزین و بانک‌ها می‌باشد لذا فرمانده باید اقدامات زیر را جهت برقراری امنیت از روش‌های زیر استفاده نماید.

۱. استفاده از نیروهای بسیجی خود این اماکن و با حضور یک نماینده آگاه به مسائل (بسیج افشاری)

۲. استفاده از وسایل و امکانات موجود در آن اداره (بانک) مثال ماشین

۳. سیستم الکترونیک که بهترین روش می‌باشد.

تعریف مدیریت

می‌توان مدیریت را یک هنر و علم بدانیم و مفهوم ایجاد مقررات خاص.

تعریف مدیریت از نظر صاحب‌نظران مدیریت عبارت است از:

۱. فایول: مدیریت یعنی پیش‌بینی فعالیت برای نیل به هدف‌های سازمان در آینده
۲. چستر بارنارد: همکاری دو یا چند نفر انسان برای نیل به هدف معین و مشخص می‌داند
۳. مری پارکرنالت: مدیریت عبارت است از هنر انجام دادن کارها به‌وسیله دیگران
۴. کمال پرهیزگار: از صاحب‌نظران ایرانی مدیریت را به‌صورت «بکار بردن تکنیک‌های مختلف اداره امور یک گروه از انسان‌ها و هماهنگ کردن همه فعالیت‌های اعضای یک سازمان برای نیل به هدف معین و مشخص تعریف کرده است». (پرهیزگار، کمال، تئوری‌های مدیریت، مؤسسه انتشارات آگاه، ۱۳۷۲)
۵. استاد مطهری این‌گونه مدیریت را تعریف می‌کند:
مدیریت یعنی مجهز کردن نیروها، تحریک نیروها، آزاد کردن نیروها در عین حال کنترل نیروها و در مجرای صحیح انداختن آن‌ها، سامان دادن، سازمان دادن و حرارت بخشیدن به آن‌ها. (مطهری، مرتضی، مدیریت و رهبری در اسلام)

الگوی مدیریت اغتشاش

- مدیریت اغتشاش در یک فرآیند ۴ مرحله‌ای: ۱. پیش‌بینی ۲. پیش‌گیری ۳. مقابله ۴. ترمیم و بازسازی پیروی می‌کند
- پیش‌بینی: فرآیند، رصد محیط (داخلی و خارجی) احصاء قرائن و شواهد و تجزیه تحلیل متغیر و شاخص‌های برای کشف سیر تحولاتی که استمرار آن به اغتشاش در حوزه جغرافیایی معینی خواهد انجامید، پیش‌بینی اطلاق می‌گردد.
- پیش‌گیری: فرآیندی است که طی آن با اصلاح ساختارها، اعمال کنترل‌ها، رفع موانع و مشکلات از شکل‌گیری اعتراضات میدانی و تبدیل آن به اغتشاشات ممانعت به عمل می‌آید.
- مقابله: فرآیندی است در راستای بازگرداندن نظم و امنیت اجتماعی، اعاده حقوق اجتماعی شهروندان، دفع تهدیدات علیه امنیت، ارزش‌ها، باورها و اعتقادات مردم و

اعاده‌ی امنیت روانی جامعه.

ترمیم و بازسازی: کلیه‌ی اقداماتی که منجر به حل معضلات ناشی از اغتشاشات، از بین بردن زمینه‌های آن، عادی‌سازی اوضاع و احیای مجدد آنچه در حین اغتشاش از بین رفته است می‌باشد.

نتیجه‌گیری

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده پیشنهادها ذیل ارائه می‌گردد.

✓ باید با احساس تکلیف، بدون توقع، فداکارانه و بدون خودنمایی، برای رضا خدا کار کرد و حتی یک روز را برای خدمت به مردم از دست نداد و این عمل مردم یک کشور قادر خواهند بود در برابر دشمنان و بیگانگان قد علم نموده و ایستادگی کند.

✓ در جامعه باید موانع ایجاد اغتشاش را از بین ببریم و به دنبال یک جامعه امن و آینده روشن را ترسیم کنیم.

✓ با توجه به اینکه دشمن در بحث اقتصادی وارد شده و تمام توان خودش را برای منزوی کردن ایران و فشار به مردم را گذاشته در این زمینه باید به فرموده حضرت آقا متکی به تولید داخل باشیم لذا سپاه توسط بسیجیان می‌تواند در زمینه‌های مختلف بر اساس نیاز هر استان برنامه‌ریزی اصولی انجام داده و تا بتواند هم منبع درآمد خانواده‌ها و هم کمک به اقتصاد کشور شود

✓ تشکیل کارگروه عملیات روانی و استفاده از شبکه‌های مجازی جهت مقابله با اهداف گروه‌های معاند و خارجی

✓ استفاده و تبلیغ بیشتر در صداوسیما جهت روشن و آگاه‌سازی مردم برای استفاده از تولید داخل

پیشنهادها

۱. طبق فرمایشات مقام معظم رهبری ۱۳۷۵/۲/۱۵ در خصوص «شبیخون فرهنگی» را جدی بگیریم تا دشمن از جوان‌های ما انتقامش را نگیرد و تا جوان‌های ما را به لذت و شهوت سرگرم نکند

۲. ملت و کشور در تلاش اقتصادی خودروی پای خود بایستند و به کسی احتیاج نداشته باشد یک ملت بتواند ۱. نیاز اصلی خودش را بتواند خودش فراهم کند. ۲. در معادلات اقتصادی دنیا با مبادلات جهانی وزنه‌ای باشند نتواند او را به آسانی کنار بگذارند؛ نتواند او را به آسانی محاصره کند، نتواند او را به آسانی املا کند؛ و در کل می‌فرماید چیزی که کشور لازم دارد در داخل کشور قابل تأمین باشد و این همه در تمام زمینه مثل صنعت، علوم، نانو و غیره می‌شود (سبحانی فر و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۴۵)

۳. بر اساس وصیت‌نامه الهی حضرت امام(ره) که می‌فرماید: ایستادگی قاطع در مقابل طمع ورزان و مستکبران و دفاع صریح از حقوق مظلومین و هر مظلوم دیگر توصیه می‌کند و همچنین مقام معظم رهبری می‌فرماید کسانی که در دولت و مجلس، قوه قضاییه مسئول‌اند همه خدمتگزار مردم هستند و زیر بار هیچ‌کس جز تکلیف الهی‌شان نیستند و اگر همه دنیا جمع شوند آمریکا، انگلیس، اروپا و غیره دست‌به‌دست هم بدهند یک‌قدم به ضرر مردم دست برندارند (سبحانی فر و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۹۲)

۴. افزایش بصیرت در بین کارکنان و ایجاد آمادگی کامل در برابر هرگونه دسیسه‌های دشمن داخلی و خارجی

۵. پیش‌بینی طرح‌های مختلف وقوع حادثه در زمینه‌های (اقتصادی، امنیتی و...)

۶. استفاده از توان سپاه در طرح‌های عمرانی بزرگ جامعه

۷. آموزش مستمر نیروهای در مقابل اغتشاشات احتمالی آینده و تمرین دائم

۸. تشکیل و سازمان‌دهی تیم‌های مقابله با حادثه

منابع و مأخذ

- نهج البلاغه
- اعلاماتی، غلامرضا (۱۳۹۲)؛ جزوه اغتشاشات، تهران، دانشگاه جامع امام حسین(ع)، دانشکده فرماندهی و ستاد دافوس
- افشار، علی، بررسی علل مؤثر بر عملکرد نیروهای انتظامی در مقابله با ناآرامی‌های شهر تهران، پایان‌نامه ارشد، دانشگاه جامع امام حسین(ع)، دانشکده فرماندهی و ستاد، ۱۳۸۴
- آرام‌سازی (اغتشاش و ضد اغتشاش)، دانشگاه جامع امام حسین(ع)، دانشکده دافوس
- پیری، هادی (۱۳۹۲)؛ جزوه اغتشاشات، تهران، دانشگاه جامع امام حسین(ع)، دانشکده فرماندهی و ستاد دافوس
- خرسندی نیا، علی، (۱۳۸۶)، بررسی عوامل مؤثر بر روحیه کارکنان پلیس ضد اغتشاش تهران بزرگ، پایان‌نامه، دانشگاه جامع امام حسین(ع)، دانشکده دافوس
- ریوندی، محمد (۱۳۸۷)، بررسی عملکرد گردان‌های عاشورای تهران بزرگ در کنترل اغتشاشات انتخاباتی دهم ریاست‌جمهوری و ارائه راهکار و ارتقای عملکرد، پایان‌نامه، دانشگاه جامع امام حسین(ع)، دانشکده دافوس
- عین القضا، علیرضا (پاییز ۱۳۹۰)؛ اغتشاشات شهری، تهران، مرکز برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی
- کلهر، محمدابراهیم (۱۳۹۰)؛ بررسی الگوی عملیاتی گردان‌های امام علی(ع) در مقابله با اغتشاشات داخلی با تأکید بر شهر تهران، پایان‌نامه، دانشگاه جامع امام حسین(ع)، دانشکده دافوس
- گرزین، ناصر، شهیدی، قدرت الله، شورش و ضد شورش، چاپ اول، مرکز فناوری آموزش نرسا
- محرابی، رضا (۱۳۸۷)، بررسی بروز اغتشاشات در شهر همدان با تأکید بر آسیب‌شناسی اجتماعی، امنیتی و نقش سپاه انصارالحسین در جلوگیری و کنترل، پایان‌نامه، دانشگاه جامع امام حسین(ع)، دانشکده دافوس
- مدملیل، عبدالله (۱۳۸۷)، عوامل مؤثر بر اغتشاشات داخلی با تأکید بر حوادث ۱۳۸۴ اهواز پایان‌نامه، دانشگاه جامع امام حسین(ع)، دانشکده دافوس
- مدیریت بحران ۱ و ۲ معاونت آموزش ناجا
- مردمی، ابوالقاسم، چهل نکته مدیریتی از نهج‌البلاغه، چاپ اول، انتشارات دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین(ع)، بهار ۱۳۹۱
- مهری، عباس، سبحانی، فر، محمدجواد گرمابدی، تقی (پاییز ۱۳۸۵)، طرح‌ریزی و هدایت عملیات دفاع از کوی و برزن، تهران، چاپ اول، مرکز برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی،
- نطاق پور، مهدی (۱۳۹۲)؛ جزوه اغتشاشات، تهران، دانشگاه جامع امام حسین(ع)، دانشکده فرماندهی و ستاد دافوس

